The Text

श्री कृष्ण उवाच

ऊर्ध्वमूलमधःशाखमश्वत्थं प्राहुरव्ययम् ।
छान्दांसि यस्य पर्णानि यस्तं वेद स वेदवित् ॥१॥

ऊर्ध्वमूलम् अधःशाखम् अश्वत्थम् प्राहुः अव्ययम् ।
छान्दांसि यस्य पर्णानि यः तम् वेद सः वेदवित् ॥

Shree Kriṣhṇa uvaacha

1. **oordhva-moolam-adhaḥ-shaakham-ashvattham praahur-avyayam, chhaandaansi yasya parṇaani yas-tam veda sa vedavit**

अधश्चोर्ध्वं प्रसृतास्तस्य शाखा गुणप्रवृद्धा विषयप्रवालाः ।
अधश्च मूलान्यनुसंततानि कर्मानुबन्धीनि मनुष्यलोके ॥२॥

अधः च ऊर्ध्वम् प्रसूताः तस्य शाखाः गुणप्रवृद्धाः विषयप्रवालाः ।
अधः च मूलानि अनुसंततानि कर्मानुबन्धीनि मनुष्यलोके ॥

2. **adhash-ch-ordhvam prasootaas-tasya shaakhaa guṇa-pravriddhaa viṣhaya-pravaalaaḥ, adhash-cha moolaany-anusantataani karma-anubandheeni manuṣhya-loke**

न रूपमस्येह तथोपलभ्यते नान्तो न चादिर्न च संप्रतिष्ठा ।
अश्वत्थमेनं सुविरूढमूलमसङ्गशस्त्रेण दृढेन छित्त्वा ॥३॥

न रूपम् अस्य इह तथा उपलभ्यते न अन्तः न च आदिः न च संप्रतिष्ठा ।
अश्वत्थम् एनम् सुविरूढमूलम् असङ्गशस्त्रेण दृढेन छित्त्वा ॥

3. **na roopam-asy-eha that-opalabhyate na-anto na ch-aadir-na cha sampratiṣhṭhaa, ashvattham-enan suvirooḍha-moolam-asaṅga-shastreṇa driḍhena chhittvaa**

ततः पदं तत्परिमार्गितव्यं यस्मिन् गता न निवर्तन्ति भूयः ।
तमेव चाद्य पुरुषं प्रपद्ये यतः प्रवृत्तिः प्रसृता पुराणी ॥४॥

ततः पदम् तत् परिमार्गितव्यम् यस्मिन् गताः न निवर्तन्ति भूयः ।

तम् एव च अद्य पुरुषम् प्रपद्ये यतः प्रवृत्तिः प्रसृता पुराणी ॥

4. tataḥ padan tat-parimaargitavyañ yasmin gataa na nivartanti bhooyaḥ, tam-eva cha adya puruṣham prapadye yataḥ pravrittiḥ prasritaa puraaṇee

निर्मानमोहा जितसङ्गदोषा अध्यात्मनित्या विनिवृत्तकामाः ।

द्वन्द्वैर्विमुक्ताः सुखदुःखसंज्ञैर्गच्छन्त्यमूढाः पदमव्ययं तत् ॥५॥

निः मान मोहा जित सङ्ग दोषाः अध्यात्म नित्या विनिवृत्त कामाः ।

द्वन्द्वैः विमुक्ताः सुखदुःखसंज्ञैः गच्छन्ति अमूढाः पदम् अव्ययम् तत् ॥

5. nir-maana-mohaa jita-saṅga-doṣhaa adhyaatma-nityaa vinivritta-kaamaaḥ, dvandvair-vimuktaaḥ sukha-duḥkha-sañjñair-gachchhanty-amooḍhaaḥ padam-avyayan tat

न तद् भासयते सूर्यो न शशाङ्को न पावकः ।

यद् गत्वा न निवर्तन्ते तद् धाम परमं मम ॥६॥

न तत् भासयते सूर्यः न शशाङ्कः न पावकः । यत् गत्वा न निवर्तन्ते तत् धाम परमम् मम ॥

6. na tad bhaasayate sooryo na shashaaṅko na paavakaḥ, yad gatvaa na nivartante tad dhaama paramam mama

ममैवांशो जीवलोके जीवभूतः सनातनः ।

मनःषष्ठानीन्द्रियाणि प्रकृतिस्थानि कर्षति ॥७॥

मम एव अंशः जीवलोके जीवभूतः सनातनः । मनःषष्ठानि इन्द्रियाणि प्रकृतिस्थानि कर्षति ॥

7. mama-iva-añsho jeeva-loke jeeva-bhootaḥ sanaatanaḥ, manaḥ-ṣhaṣhṭhaane-endriyaaṇi prakriti-sthaani karṣhati

शरीरं यदवाप्नोति यच्चाऽप्युत्क्रामतीश्वरः ।

गृहीत्वैतानि संयाति वायुर्गन्धानिवाशयात् ॥८॥

शरीरम् यत् अवाप्नोति यत् च अपि उत्क्रामति ईश्वरः ।

गृहीत्वा एतानि संयाति वायुः गन्धान् इव आशयात् ॥

8. shareerañ yad-avaapnoti yach-cha-a'py-utkraamate-eshvaraḥ, griheetva-itaani sañyaati vaayur-gandhaan-iv-aashayaat

श्रोत्रं चक्षुः स्पर्शनं च रसनं घ्राणमेव च ।

अधिष्ठाय मनश्चायं विषयानुपसेवते ॥९॥

श्रोत्रम् चक्षुः स्पर्शनम् च रसनम् घ्राणम् एव च । अधिष्ठाय मनः च अयम् विषयान् उपसेवते ॥

9. shrotrañ chakṣhuḥ sparshanañ cha rasanaṅ ghraaṇam-eva cha, adhiṣhṭhaaya manash-cha-ayam viṣhayaan-upasevate

उत्क्रामन्तं स्थितं वापि भुञ्जानं वा गुणान्वितम् ।

विमूढा नानुपश्यन्ति पश्यन्ति ज्ञानचक्षुषः ॥१०॥

उत्क्रामन्तम् स्थितम् वा अपि भुञ्जानम् वा गुणान्वितम् ।

विमूढाः न अनुपश्यन्ति पश्यन्ति ज्ञानचक्षुषः ॥

10. utkraamantan sthitam va-api bhuñjaanam vaa guṇaan-vitam, vimooḍhaa na-anupashyanti pashyanti jñaana-chakṣhuṣhaḥ

यतन्तो योगिनश्चैनं पश्यन्त्यात्मन्यवस्थितम् ।

यतन्तोऽप्यकृतात्मानो नैनं पश्यन्त्यचेतसः ॥११॥

यतन्तः योगिनः च एनम् पश्यन्ति आत्मनि अवस्थितम् ।

यतन्तः अपि अकृतात्मानः न एनम् पश्यन्ति अचेतसः ॥

11. yatanto yoginash-cha-inam pashyanty-aatmany-avasthitam, yatanto'py-akrit-aatmaano na-inam pashyanty-achetasaḥ

यदादित्यगतं तेजो जगद्भासयतेऽखिलम् ।

यच्चन्द्रमसि यच्चाग्नौ तत्तेजो विद्धि मामकम् ॥१२॥

यत् आदित्यगतम् तेजः जगत् भासयते अखिलम् ।

यत् चन्द्रमसि यत् च अग्नौ तत् तेजः विद्धि मामकम् ॥

12. yad-aaditya-gatan tejo jagad-bhaasayate'khilam, yach-chandramasi yach-cha-agnau tat-tejo viddhi maamakam

गामाविश्य च भूतानि धारयाम्यहमोजसा ।

पुष्णामि चौष्धीः सर्वाः सोमो भूत्वा रसात्मकः ॥१३॥

गाम् आविश्य च भूतानि धारयामि अहम् ओजसा ।

पुष्णामि च ओष्धीः सर्वाः सोमः भूत्वा रसात्मकः ॥

13. gaam-aavishya cha bhootaani dhaarayaamy-aham-ojasaa, puṣhṇaami ch-auṣhdheeḥ sarvaaḥ somo bhootvaa rasaatmakaḥ

अहं वैश्वानरो भूत्वा प्राणिनां देहमाश्रितः ।

प्राणाऽपानसमायुक्तः पचाम्यन्नं चतुर्विधम् ॥१४॥

अहम् वैश्वानरः भूत्वा प्राणिनाम् देहम् आश्रितः ।

प्राण अपान समायुक्तः पचामि अन्नम् चतुर्विधम् ॥

14. aham vaishvaanaro bhootvaa praaṇinaan deham-aashritaḥ, praaṇa-a'paana-sam-aayuktaḥ pachaamy-annañ chatur-vidham

सर्वस्य चाहं हृदि संनिविष्टो मत्तः स्मृतिर्ज्ञानमपोहनं च ।

वेदैश्च सर्वैरहमेव वेद्यो वेदान्तकृद् वेदविदेव चाहम् ॥१५॥

सर्वस्य च अहम् हृदि संनिविष्टः मत्तः स्मृतिः ज्ञानम् अपोहनम् च ।

वेदैः च सर्वैः अहम् एव वेद्यः वेदान्तकृद् वेदवित् एव च अहम् ॥

15. sarvasya cha-aham hridi sannivishṭo mattaḥ smritir-jñaanam-apohanañ cha, vedaish-cha sarvair-aham-eva vedyo vedaanta-krid vedavid-eva cha-aham

द्वाविमौ पुरुषौ लोके क्षरश्चाक्षर एव च ।

क्षरः सर्वाणि भूतानि कूटस्थोऽक्षर उच्यते ॥१६॥

द्वौ इमौ पुरुषौ लोके क्षरः च अक्षरः एव च । क्षरः सर्वाणि भूतानि कूटस्थः अक्षरः उच्यते ॥

16. dvaav-imau puruṣhau loke kṣharash-cha-akṣhara eva cha, kṣharaḥ sarvaaṇi bhootaani kooṭastho'kṣhara uchyate

उत्तमः पुरुषस्त्वन्यः परमात्मेत्युदाहृतः ।

यो लोकत्रयमाविश्य बिभर्त्यव्यय ईश्वरः ॥१७॥

उत्तमः पुरुषः तु अन्यः परमात्मा इति उदाहृतः ।

यः लोकत्रयम् आविश्य बिभर्ति अव्ययः ईश्वरः ॥

17. uttamaḥ puruṣhas-tv-anyaḥ paramaatm-ety-udaahritaḥ, yo loka-trayam-aavishya bibharty-avyaya eeshvaraḥ

यस्मात्क्षरमतीतोऽहमक्षरादपि चोत्तमः ।

अतोऽस्मि लोके वेदे च प्रथितः पुरुषोत्तमः ॥१८॥

यस्मात् क्षरम् अतीतः अहम् अक्षरात् अपि च उत्तमः ।

अतः अस्मि लोके वेदे च प्रथितः पुरुषोत्तमः ॥

18. yasmaat-kṣharam-ateeto'ham-akṣharaad-api ch-ottamaḥ, ato'smi loke vede cha prathitaḥ puruṣhottamaḥ

यो मामेवमसंमूढो जानाति पुरुषोत्तमम् ।

स सर्वविद् भजति मां सर्वभावेन भारत ॥१९॥

यः माम् एवम् असंमूढः जानाति पुरुषोत्तमम् । सः सर्वविद् भजति माम् सर्वभावेन भारत ॥

19. yo maam-evam-asammooḍho jaanaati puruṣhottamam, sa sarva-vid bhajati maan sarva-bhaavena bhaarata

इति गुह्यतमं शास्त्रमिदमुक्तं मयाऽनघ ।

एतद् बुद्ध्वा बुद्धिमान् स्यात् कृतकृत्यश्च भारत ॥२०॥

इति गुह्यतमम् शास्त्रम् इदम् उक्तम् मया अनघ ।

एतत् बुद्ध्वा बुद्धिमान् स्यात् कृतकृत्यः च भारत ॥

20. iti guhyatamañ shaastram-idam-uktam mayaa'nagha, etad buddhvaa buddhimaan syaat kritakrityash-cha bhaarata